

ÍNDIX

Pròleg	9
Introducció.....	13
Objectius.....	13
L'espai històric estudiat.....	17
Els latifundis estudiats i la distribució de les rendes generades entre diversos sectors eclesiàstics lleidatans	21
Les fonts disponibles.....	24
Renda senyorial, renda de la terra i renda usurària en els latifundis eclesiàstics	29
1630-1730/50 De la crisi a l'inici de la recuperació del set-cents	33
Agricultura i ramaderia en els latifundis eclesiàstics.....	36
Gatén i Safareig, com a espais preferents de colonització.....	40
Les rendes dels Aniversaris Majors, 1682-1752.....	48
Vallfogona, Timonal, Raimat i Sucs, necessitat de cultiu per a garantir recursos econòmics a la beneficència.....	50
La ramaderia segons el pagament del delme i la primícia, 1670 i 1697	53
Evolució de la renda decimal/ senyorial. Pautes de desenvolupament segons les rendes de Montagut.....	56
Evolució de la renda senyorial en la resta de termes (1626-1706).	59
Conclusió.....	60
1730/50-1850 La gestió dels latifundis durant la recuperació de l'economia agrària i en la darrera etapa del règim senyorial.....	63
El procés de colonització agrària dels latifundis eclesiàstics	63
Les llicències de cultiu com a alternativa a les emfiteusis.....	67

La primera formulació extensa de les clàusules de les llicències de cultiu	68
L'estabilització dels espais ramaders al set-cents, 1730, 1800 i 1829.....	70
Els aprofitaments ramaders segons els arrendaments d'herbes i fens	73
Estratègies dels arrendataris	78
L'evolució de la renda senyorial, 1730-1829.....	79
L'evolució de la renda senyorial: la llarga durada, 1626-1829.....	80
Els resultats del procés de colonització dels latifundis a través de l'expedient de desamortització	81
Espais ramaders amb poca activitat agrícola.....	82
Safareig i Gatén, termes ja colonitzats	87
Conclusió.....	90
1850-1935 Les dificultats d'adaptació a la nova economia capitalista	93
Les clàusules de les llicències de cultiu a través del temps.....	95
Els usos lúdics de Montagut	99
La lluita per la propietat de la terra a Safareig i Gatén, 1918-1923	99
Conclusió.....	104
1935-1980/90 Colonització i desenllaç del problema.....	105
El contracte de compra de la terra dels beneficiats per la Unió de Colons de la Comarca de Lleida.....	105
Vinatesa, la Cogullada i Astor a mitjan segle XX.....	107
Els cultivadors amb llicència	107
“Concilio o rebeldía”	112
La lluita final de la pagesia per les terres eclesiàstiques.....	114
La solució final dels latifundis de la “Unió Laïcal de Beneficiats”.....	114
Montagut: explotació capitalista i colonització	120
El latifundi de Montagut segons el llibre diari de 1949.....	121
Montagut i la colonització forçada	124
Els contractes de parceria de 1964 i l'expropiació de 1966.....	125
Conclusió.....	127
Conclusions.....	129

Bibliografia citada.....	133
Apèndix	137
Conceptes	137
Apèndix 1 Conceptes.....	137
Quadres	140
Sèries estudiades	148
Documentació escrita	153

PRÒLEG

El lector te a les seves mans aquest llibre de l'historiador Enric Vicedo sobre els latifundis eclesiàstics del Capítol de la catedral de Lleida i la seva relació amb la pagesia entre els segles XVII i XX. Enric Vicedo es va formar a l'Estudi General de Lleida i la Universitat Autònoma de Barcelona per la qual va obtenir la llicenciatura en Filosofia i Lletres el 1978, Geografia i Història el 1979 i el doctorat en Història el 1987. Aquest any encetaria la seva etapa de professor universitari a l'Estudi General de Lleida i després Universitat, per la qual esdevindria catedràtic d'història i institucions econòmiques. De bon començament s'ha especialitzat en història agrària de les terres de Lleida i ha mostrat tant la seva capacitat de treball remarcable com el seu impuls dinamitzador mitjançant un llarg seguit de publicacions de llibres i articles de revista, la direcció de tesis de llicenciatura i doctorals, la realització de projectes individuals i en equip i l'organització de trobades i congressos com els que s'organitzen periòdicament a Alguaire, sota els auspicis del Patronat municipal Josep Lladonosa i Pujol d'aquesta vila i el departament d'Història de la UdL.

En els seus treballs el nostre autor ha estudiat la via agrària lleidatana al capitalisme en la crisi de l'antic règim i l'establiment de noves relacions de propietat i organització social, l'evolució de la producció i el mercat en l'etapa moderna i contemporània, les condicions de vida, els contractes i la diversitat d'establiments i propietats, les solidaritats pageses i els conflictes. El resultat és un gran nombre de publicacions, ja siguin llibres d'autoria única, compartida o d'edició, articles i ponències editades (en tinc localitzades almenys unes vuitanta en els darrers vint-i-cinc anys). Com que el lector no especialista li serà més difícil d'accedir als articles de revista o les ponències dels congressos, esmentaré alguns llibres significatius: *Les terres de Lleida i el desenvolupament català del set-cents*, publicat el 1991 per l'editorial Crítica, *Pagesos i hortolans: el desenvolupament de l'horta de Lleida abans de la fruita (1716-1950)*, publicat per l'Ajuntament de Lleida, el 1997, a la seva col·lecció "La Banqueta". I dues obres compartides, la seva aportació al volum setè de la *Història de Lleida*, editada per Pagès editors, dedicat al segle XIX i al qual proveï dels capítols sobre el món rural lleidatà, i al llibre sortit el darrer

Sant Jordi del 2015, *Els moviments socials contemporanis. Treball, solidaritat i lluita a les terres de Lleida*, conjuntament amb Jordi Soldevila i per al qual ha redactat la part dedicada al món pagès.

El present llibre toca un tema que ha provocat sovint polèmica i que ha tingut repercussions no sols econòmiques, si no socials, polítiques i religioses: les terres dels canonges, encara que cal precisar més aviat “dels beneficiats” per a després de la desamortització del segle XIX, com destaca l'autor, o del capítol catedralici del bisbat de Lleida. En els seus orígens els capítols catedralicis eren la reunió dels clergues que tenien cura de les catedrals i estaven al servei del bisbe i feien vida en comú. Diàriament llegien un capítol de la seva regla i d'aquí el nom. Experimentarien una evolució i de fet la vida en comú va disminuir progressivament, a banda de la litúrgia periòdica. Aquestes institucions com la lleidatana anaren acumulant bens per llegats i donacions que prengueren la forma de prebendes i beneficis dels quals acabaren usant-ne individualment, precisament per la minva de la vida comunitària¹. Així varen sorgir les propietats del capítol i la seva activitat econòmica.

El fet va suposar la corresponent relació amb els pagesos que les conreaven, la fixació de contractes i rendes, l'activitat ramadera i la incidència en els préstecs i el deute. Les relacions socials que comportaven els latifundis eclesiàstics se sumaven a l'obligació del pagament del delme a l'Església per al seu sosteniment. El capítol va esdevenir, doncs, una empresa econòmica, a part de la seva funció litúrgica i catedralícia, amb una dimensió colonitzadora i assistencial mitjançant la institució de la Pia almoïna. Els bens van suposar un reforçament social de canonges i beneficiats i, a la pràctica, van constituir un contrapoder dintre de la diòcesi.

Tard o d'hora, tanmateix, s'obriria un conflicte entre els membres capitulars i els pagesos, primer pel que fa a les rendes i en el segle XX per l'accés dels treballadors de la terra a la propietat. També en la relació amb l'Estat quan aquest se secularitzà al segle XIX i va endegar les desamortitzacions de les propietats de l'Església, si bé els beneficiats van aconseguir de recuperar o preservar una part dels seus patrimonis. Finalment, les propietats dels beneficiats i del capítol entrarien en contradicció amb els mateixos principis evangèlics del Cristianisme com es veuria a les crítiques interiors de l'Església Catòlica arran del Concili Vaticà II.

L'estudi del professor Enric Vicedo es desplega a partir del segle XVII i va mostrant la conjuntura d'aquesta centúria i del XVIII, la connexió amb el marc demogràfic i els canvis agraris, la colonització, els aprofitaments rama-

1. No és l'objectiu d'aquest pròleg d'explicar aquests orígens amb detall. El lector pot fer-se'n una bona idea amb el capítol de Joan Ramon Piqué “Els primers bisbes i els primers capítols catedralicis: estructura i funcionament d'un bisbat medieval”, a l'obra col·lectiva *Arrels cristianes. Presència i significació del cristianisme en la història i la societat de Lleida*, Volum I, Temps de forja. Els inicis i l'alta edat mitjana. Segles V-XII, Lleida, Pagès editors, 2008, p. 215 i sgs.

ders i la gestió del capítol, l'evolució de la renda senyorial i les llicències de cultiu. La desamortització citada de les propietats eclesiàstiques, decretada per la llei de 1836, serà un canvi agrari transcendent i un repte, del qual el capítol del bisbat de Lleida, a través de la Unió Laïcal de Beneficiats, en sortirà força ben parada. El lector podrà veure a través de les planes que segueixen l'estratègia seguida per aconseguir preservar o recuperar aquest patrimoni, malgrat les mesures de la llei de Mendizábal. A partir de 1850 podem seguir les dificultats d'adaptació a la nova economia capitalista i, de 1918 ençà, la lluita per la propietat de la terra en territoris com els de Safareig i Gatén, la formació de la Unió de Colons i les seves reivindicacions i actuacions durant la Segona república, interrompudes per la guerra i la primera etapa de la dictadura, i el laboriós procés de la pagesia per fer-se amb aquestes terres.

L'empenta final es va donar a la dècada dels anys seixanta del segle XX i hi van intervenir tant les reivindicacions dels colons com els canvis a l'interior de la mateixa Església, fruit del Concili Vaticà II (1962-1965) com he indicat abans. Es varen produir reunions, debats i escrits de clergues i laics catalans, i lleidatans en particular, que van desembocar en un informe lliurat al bisbe i a la Nunciatura. Un nombre creixent de sacerdots i laics consideraven incompatibles les propietats dels canonges i beneficiats amb l'esperit evangèlic i les reformes del Concili. El mateix bisbe creia que calia desprendre's d'aquestes terres i, el febrer de 1966, la Unió Laïcal va proposar-ne la venda i feu una oferta als parcers que fou considerada inacceptable pels preus exigits.

El grup de sacerdots Màxim Casanovas, Manuel Domingo, Josep Marco i Llätzer Bria protestarien per l'actitud capitular i defensarien els interessos dels pagesos conreadors d'aquelles terres. El 25 de juliol de 1966 adreçaven una carta oberta als beneficiats, de la qual se'n feu un ampli ressò la premsa (*Pueblo, El Noticiero Universal, Le Monde, La Croix*, etc.) en què explicaven els antecedents històrics de la qüestió, en descrivien els seus diferents aspectes i els fets actuals, citaven la *Constitució sobre l'Església i el món actual* del Vaticà II i la *Mater et Magistra* de Joan XXIII, denunciaven la forma com es planejava la venda per part dels beneficiats com "una injustícia i un escàndol" i relacionaven la descristianització dels pobles de l'àrea d'aquelles terres amb el contratestimoni que significaven els bens dels canonges i beneficiats i la seva gestió.

Els colons, de la seva banda, se sentiren legitimats en la defensa de les seves posicions que confluïen amb les reivindicacions de l'antifranquisme i rebien el suport d'una manifestació convocada per les Comissions Cíviques de Lleida, el 18 de setembre de 1966. El ressò públic principal va venir, sobretot, de la publicació del llibre *Concilio y Rebeldía*, editat el novembre de 1966 i del qual eren autors els quatre sacerdots abans citats. En una nit s'ompliren tots els aparadors de les llibreries de la ciutat de Lleida únicament

d'exemplars d'aquesta obra i, l'endemà, el tema i el conflicte esdevingueren massivament coneguts i contribuï a potenciar la presa de consciència de l'opinió pública sobre la qüestió. En un mes s'esgotà l'edició i el desembre se'n feu una segona.

L'abril de 1968, amb el governador com a àrbitre, la Unió Laïcal vengué les terres i els colons n'esdevingueren propietaris. D'un valor real de les propietats de 400 milions, els beneficiats reduïren l'oferta a 150 milions i, finalment, les vengueren per 88 milions. El capítol de la Catedral era propietari de 4600 hectàrees a Montagut (Alcarràs) que també es vengueren, si bé el procés fou més fàcil aquí. El 1969 el Instituto Nacional de Colonización expropià 2229 hectàrees al Capítol i, en una segona etapa, el 1970, el capítol va vendre la resta de terres a la Sociedad Agro-Lérida amb la condició de respectar els contractes vigents.

El tema, tanmateix, no es va aturar aquí, si no que va continuar apareixent en trobades eclesials i en la premsa arran de l'ús dels diners de la venda i la seva inversió en una determinada societat financera. El bisbe Malla feu diverses gestions, entre les quals prop de Roma. La sort final d'aquella societat financera resoldria la qüestió, de manera imprevista i a la pràctica, el 1975, en cessar l'existència de bona part d'aquells diners, si bé persistiria el debat sobre la destinació dels bens del Capítol. A finals dels setanta i següents sortiria a la palestra la situació dels colons de Montagut, en perill desnonament, no per causa dels canonges ara, si no de l'empresa privada que havia acabat adquirint aquelles terres².

La lectura d'aquest llibre, doncs, ens ofereix una perspectiva sobre els canonges i beneficiats, la pagesia i la terra, la penetració del capitalisme en el món rural, les relacions contractuals i les respostes i lluites dels conreadors i ramaders. Per concloure amb el final d'aquests latifundis. Es tracta, doncs, d'una història econòmica i social que acompanya la funció litúrgica del Capítol, tasques benèfiques i la cultura mitjançant l'actuació de personatges que han deixat la seva petjada (en l'època contemporània trobem amb diversitat de períodes un Josep Espiga i Gadea (segle XVIII-1824), diputat a les Corts de Cadis, un Martínez Marina (1754-1833), diputat el 1820 i historiador que va deixar un manuscrit sobre historia lleidatana, Francesc González (1819-1883) pedagog i estudiós de la botànica i astronomia, Josep Gaya (1849-1912), arxiver, historiador i impulsor de la recuperació de la Seu vella o Joan Ayneto (1865-1936) historiador i escriptor per citar-ne alguns.

Manuel Lladonosa i Vall-llebrera

2. V. Lladonosa, Manuel: "L'Església de Lleida. Del Concili Vaticà II a la transició democràtica (1962-1977)", a, *Arrels cristianes. Presència i significació del cristianisme en la història i la societat de Lleida*, Volum VI, Temps de llums i ombres. Temps d'esperança. L'època contemporània. Del segle XIX fins als nostres dies, Lleida, Pagès editors, 2009, p. 187-188.

INTRODUCCIÓ

Objectius

L'estudi que presentem en aquest volum té com a objectiu principal d'intentar comprendre la funció econòmica i social que tingueren aquests grans espais que giren al voltant de Lleida i que la història ha anat posant, paulatinament, en mans eclesiàstiques, des de la constitució d'un nou sistema social, econòmic i institucional, el de la Catalunya Nova, en el marc de les transformacions viscudes al segle XII. Per exemple, Vinatesa fou atorgada al Capítol de Lleida per Ramon Berenguer IV el 1149 a l'hora que concedia a Ramon Guillem de Vall-llebrera el de Moredilla, que més tarda anirà a parar a mans del primer; el 23 de juliol de 1401 el Capítol compra Benavent, Gimènells, Raimat i Sucs; el 8 de gener de 1501 el beneficiat Manuel d'Argentona atorga en herència al Capítol el terme de Montagut per les gestions i despeses fets per alliberar-lo del segrest fet per Jaume de Pallars; al segle XV la Cogullada era de la Paeria de Lleida i és venuda estant despoblada. Caldria un estudi exhaustiu dels canvis en la propietat dels diversos latifundis que estudiem. Josep Lladonosa en dóna algunes referències i les més significatives estan reproduïdes línies més a munt. Però cal definir aspectes més concrets. Per exemple, si el Capítol compra Raimat i Sucs, com arriben a parar a la Pia Almoina? Aquesta institució va estar establerta al segle XII pel bisbe Guillem Pere¹. En tot cas, quan arribem al segle XVII, ja està configurat el sistema de propietat dels latifundis eclesiàstics que descriurem més endavant.

L'àmbit principal d'estudi és els latifundis eclesiàstics del Segrià des del segle XVII fins la dècada dels anys seixanta del segle XX. Fou en aquest darrer moment que tot Catalunya se n'assabentà de nou de la seva existència i de les reivindicacions dels cultivadors parciers d'accés a la propietat de la terra, un cop el triomf del franquisme deixà arraconat el procés de compra de la terra iniciat durant la Segona República².

1. Lladonosa Pujol, J. (1972), *Història de Lleida*, v. 1. Camps Calmet: Tarrega. Les informacions presentades procedeixen de les pàgines 225; 227-228; 241; 592; 721-722.

2. "La lluita per la terra", a Barrull, J. (1982), *Les comarques de Lleida durant la Segona República* (1930-1936), pp. 302-311. L'Avenç: Barcelona; Casanovas, M., Domingo, M., Marco, J. i L.Bría (1966), *¿Concilio o rebeldía?. Los latifundios clericales de Lérida*. Nova Terra: Barcelona.

De manera més concreta, volem analitzar tot un conjunt de qüestions que sintetitzem tot seguit. En relació al segle XVII i fins 1706³,

1) Intentarem esbrinar com afectà la crisi general catalana i europea del segle XVII en la gestió d'aquests latifundis per part del Capítol.

2) Analitzarem si, malgrat tot, hi hagué etapes conjunturalment millors i quines foren les realitats socials i econòmiques que les defineixen.

3) Malgrat les dificultats, quins foren els espais colonitzats i en quines condicions es cediren les terres.

La base documental emprada està constituïda per les llicències de cultiu —autoritzacions temporals per treballar la terra— i per les rendes obtingudes per les diverses administracions del Capítol de la Catedral de Lleida. Tot i que considerem que les rendes proporcionals a la producció —com el delme— no sempre representen adequadament el moviment de la producció⁴, són un indicador que, contextualitzat i matisat si escau, permet copsar la dinàmica econòmica dels latifundis eclesiàstics.

En relació al període 1730-1855 els objectius concrets d'estudi són:

1) Analitzar, primer, el procés de recuperació agrària un cop superada la crisi de la guerra de Successió que s'afegí a les dificultats no superades encara i derivades de la crisi del segle XVII.

2) L'expansió agrícola i la nova colonització de terres en els latifundis eclesiàstics, termes despoblats, durant la segona meitat del segle XVIII i especialment durant el darrer terç del XVIII.

3) Les conjuntures agrícoles a partir de l'estudi de les rendes percebudes per les administracions del Capítol de Lleida.

4) La ramaderia transhumant en el marc d'una recuperació agrària a les terres de Lleida.

5) Les transformacions en la propietat dels latifundis com a conseqüència de la reforma agrària liberal. Desposseïó important del Capítol i manteniment de l'estatus de propietaris dels beneficiats de la Catedral de Lleida.

La tercera gran etapa abastaria els cents anys anteriors al conflicte final dels parcers de les terres del Capítol i de la Unió Laïcal de Beneficiats, que dividirem en dos capítols. Els objectius concrets consistirien en

1) determinar el grau d'adaptació dels canonges i dels beneficiats a la nova societat i economia capitalistes. Fou la seva gestió dels latifundis eclesiàstics compatible amb les noves formes d'agricultura moderna?

3. No hem elaborat les sèries pel període 1707-1729 ja que es una etapa molt complicada per la guerra i en la qual els latifundis senyrials no es cultivaven o molt poc. Tot i l'interès històric d'aquest període, no es rellevant per als objectius del llibre i ens permeten simplificar l'aparell estadístic i gràfic, prou extens.

4. "El delme com a font de la producció agrícola" a Serra E. (1988), a *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVII. Baronia de Sentmenat, 1590-1729*, pp.159-167. Crítica: Barcelona.

2) relacionar els canvis històrics en l'ocupació de l'espai produïts en els segles precedents amb les realitats contemporànies dels cultivadors amb llicència (parcers precaris).

3) finalitzada la desamortització, el Capítol de Lleida només conservà el latifundi de Montagut com a propietat privada. Analitzarem la doble via d'explotació agrària que s'establí a mitjan segle XX: explotació capitalista unificada en part i explotació capitalista amb parcers en la resta.

4) els conflictes finals: l'accés a la terra dels parcers dels beneficiats en dues etapes: 1923 (Safareig i Gatén dins Bellvís) i 1968 (la resta de termes).

La nostra hipòtesi inicial considera que l'impacte de la crisi del segle XVII fou molt important en les diverses poblacions que perderen habitants o fins i tot foren abandonades sense que moltes mai es tornaren a repoblar. A mitjan segle XVIII, segons Francesc Dolader, pagès de Lleida, molts pobles continuaven despoblats des de la crisi del segle XVII. Tot i que erròniament s'atribueix al rei la titularitat de latifundis eclesiàstics en mans del Capítol o altres senyors, el document té força interès per destacar una de les conseqüències importants de la crisi del segle XVII,

...se verificó que todo lo que domina las aguas del río Segre es regalía de V.M., así mismo se declaró que todos los pueblos que quedaron destruidos en las guerras de mil seiscientos y cuarenta ser pertenecientes a V. M. como son Fonollet, Amaselles, Malpartit, Raymat, Suchs, Montagur, Las Torres de Sanuy, Rufeá, Villanueva de Remolins, Grealó, Aumeredilla, La Torre, Olomins, Finfarro, Lastó, Lacugullada, y otros muchos que confinan en la ciudad de Lérida, sin que nunca se haya tomado providencia sobre su reedificación...⁵

Pel que fa als latifundis eclesiàstics, l'impacte de la crisi es va produir en el sentit que es varen cultivar de manera discontinua i mínimament, no tant per l'abandonament del cultiu per part de la pagesia dels pobles propers com perquè sempre en el sis-cents la demografia va tenir una densitat molt reduïda. Tot i que el Capítol degué de tenir algunes àrees preferents, segurament reduïdes, en les que desenvolupar activitats agràries dins els espais dels latifundis eclesiàstics. L'activitat ramadera transhumant en les etapes no bèl·liques degué tenir més dinamisme que l'agrícola, però amb importants limitacions ja que som davant d'uns espais amb poca pastura natural per les condicions climàtiques severes, amb una estació seca molt llarga en la qual les precipitacions són molt menors que l'evapotranspiració potencial fortament condicionada per unes temperatures altes, especialment a l'estiu i mesos adjacents.⁶

5. Plec documental sobre Almacelles, calaix 122b, Delmes, P5A_M3_P2_C08, Arxiu Capitular de Lleida (ACL). Es manté en la grafia original de la toponímia.

6. Vegueu un estudi d'aquesta qüestió a Vicendo Rius, E., Boixadera, J. i J.R. Olarieta (1999): "Sistema hidráulico organización de los riesgos y usos del agua de la huerta en Lleida (1830-1950)" a Garrabou, R. i J. M. Naredo, *El agua en los sistemas agrarios.*, pp. 225-254. Argenteria/Visor distribuciones: Madrid

Gràfic 1 Climograma de Lleida

Font: Vicedo Rius, E., Boixadera, J. i J.R. Olarieta (1999): "Sistema hidráulico, organización de los riegos y usos del agua en la huerta de Lleida (1830-1950)", a Garrabou, R. i J. M. Naredo, *El agua en los sistemas agrarios.*, pp. 225-254. Argentaria/ Visor distribuciones: Madrid.

Cap a finals de la primera meitat del segle XVIII, un cop s'han anat recuperant les activitats agrícoles en els espais dels termes dels pobles, degueren començar a cultivar-se de manera decidida els latifundis eclesiàstics. La comparació entre les sèries de cereals i de corders del segle XVIII en relació al segle XVII segurament mostrarà un major dinamisme al set-cents, especialment a la segona meitat del segle quan la població acumula un creixement natural més elevat⁷. De tota manera no s'hauria d'esperar un cultiu generalitzat de totes les terres dels latifundis eclesiàstics per dues raons: la densitat demogràfica continua sent baixa, malgrat el creixement del segle XVIII. D'altra banda, les condicions agroecològiques –i entre elles la manca d'aigua de rec en la majoria dels latifundis– fan que la pagesia avaluï molt si el cultiu d'una parcel·la pot compensar-li els esforços en un context contractual que fa que, tot i ser cert que el terratge o renda de la terra és en general baix, no té cap garantia de permanència ni de recuperació dels treballs fets. Aquest serà un tret bàsic del contracte predominant en aquests latifundis: la llicència de cultiu (parceria precària)⁸.

Gràfic 2 La recuperació agrícola després de la guerra de Successió

Font: Vicedo Rius, E. (1987), *Producció, propietat i renda a les terres de Lleida (segle XVIII)*, gràfic 3.3., p. 271, Memòria de Doctorat. Universitat Autònoma de Barcelona: Bellaterra.

Cal suposar que, en el segle llarg que va des de la reforma agrària liberal i la venda final de la major part dels latifundis a la pagesia a finals de la dècada de 1960 el Capítol, que només retindrà Montagut com a propietat, intentarà obtenir rendes per tots els mitjans i amb la construcció del Canal d'Aragó i Catalunya incorporarà nous recs als ja existents amb la sèquia

⁷ Vicedo Rius, E. (2007), "Les transformacions del món rural de les terres de Lleida. Els límits d'un creixement, segle XVIII", *Estudis d'Història Agrària, Homenatge a Pierre Vilar*, 20, pp. 69-88.

⁸ Tot i que en aquest llibre hem incorporat el període 1801-1829 i hem ampliat les dades del període anterior (1730-1800) pel que fa a les rendes, hem fet sèries sobre el nombre de llicències de cultiu i hem emprat altres fonts, coneixem les característiques bàsiques de l'expansió del XVIII a través de la nostra memòria de doctorat (1987), *Producció, propietat i renda a les terres de Lleida, segle XVIII*, Memòria de Doctorat. Universitat Autònoma de Barcelona: Bellaterra, publicada com Vicedo Rius, E. (1991), *Les terres de Lleida i el desenvolupament català del set-cents. Producció, propietat i renda*. Crítica: Barcelona.

d'Alcarràs. De ben segur obligarà els cultivadors amb llicència a fer obres de condicionament en les parcel·les.

La lluita dels cultivadors per la terra en els termes dels beneficiats a començaments del segle XX –anteriorment i fins 1843 posseïts pel Capítol– prova segurament l'èxit de les polítiques colonitzadores en aquests termes. En general, es veuran finalment beneficiats pels recs del Canal d'Urgell. Èxit pagès volem dir, que enforteix els cultivadors fins aconseguir la propietat de la terra en dos moments històrics: 1923 i 1968.

L'espai històric estudiat

Dos historiadors claus en l'estudi de la història de Catalunya, Pierre Vilar i Josep Lladonosa, descriuen la situació generada per la crisi del segle XVII.

*Ara: les planes occidentals de Catalunya, a l'alba del segle XVIII, es trobaven en una fase de "despoblament", en el sentit més estricte de la paraula. Al llarg de les guerres franco-espanyoles del segle XVII havien servit de glacis defensiu a Espanya: Balaguer i Lleida havien sofert llargs setges; llurs voltants –rics en obres hidràuliques– estaven devastats; alguns pobles havien desaparegut completament. Però el despoblament venia de més lluny. Caresmar, quan comparava la Catalunya de l'Edat Mitjana, el seu poblament; les seves collites, la seva indústria, amb la Catalunya del segle XVIII, no oblidava que era un monjo d'un priorat de l'oest i que les seves comarques més familiars eren la Noguera, el Segrià, l'Urgell: quants llocs hi havia encara deserts, àdhuc el 1780, quants terrenys sense conrear, quants oficis oblidats!*⁹

Per la seva banda, Josep Lladonosa, referint-se a 1665, escriu

Es quedaren sense habitants, Almacelles, La Saida, Alpicat, Rufeia, les Torres de Sanui, Vilanova de l'Horta, Palauet, Alcoletge, Albatàrrec, Albarés, els Alamurs, l'Astó (Aspa), Vimfaro i Bell-lloc. Hauria de passar un segle llarg perquè es tornessin a repoblar. Alguns, però, romandran per sempre abandonats.

*En llur majoria, com diguérem, els veïns d'aquests llocs s'havien instal·lat a Lleida, contribuint així al seu repoblament. Molts d'ells, continuaven mantenint la propietat de les finques, la major part convertides en erms, i només aprofitades per al bestiar de muntanya que baixava a hivernar, o pels ramats que nodrien de carn les carnisseries de la ciutat. Per tal raó, la Paeria cada any continuava nomenant batlles que tenien a cura l'administració de les terres, moltes de les quals, a darrers de segle, tornaren a cultivar-se. La mateixa política seguia el Capítol en els seus pobles també deshabitats; Montagut, Gebut, Raimat. Sucs, etc. Això mateix, hem de dir dels pobles de senyoria, Torre-serona, Gimennells, Vallfogona, Alcanyisset, etcètera.*¹⁰

⁹ Vilar, P. (1966), *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, v. 3, pp. 96-97. Edicions 62: Barcelona.

¹⁰ Lladonosa, J. (1975), *Història de Lleida*, v. 2, pp. 511-512.

Als segles XVII, XVIII i fins la desamortització el Capítol de Canonges i del Degà de la Santa Església de Lleida apareix com el principal propietari senyorial de grans extensions de terra i també com a gestor de grans propietats de la Pia Almoïna. Efectivament, termes com Montagut a Alcarràs; Grealó, Vinatesa, la Cogullada, Moredilla, Olamins, Astor, Sedaó —en aquest cas es tracta d'uns masos— a Lleida, i Safareig i Gatén a Bellvís paguen el delme al Capítol i, a més, l'Administració d'Aniversaris Majors percep el terratge —una mena de renda de la terra—, és a dir, la part de fruits que s'obté per la cessió temporal —en qualitat de propietari— de l'ús de la terra als cultivadors amb llicència. D'altres termes, com Raimat, Sucs, Vallfogona i altres termes o partides, només n'és administrador —tot i que en ocasions actua com si realment en fos el propietari— i les rendes passen a l'administració de la Pia Almoïna, que té com a objectiu principal la caritat, que no sempre s'entendrà exclusivament com a ajuda als sectors menys afavorits de la societat¹¹.

En el marc de la reforma agrària liberal, en què la terra havia de ser una mercaderia i, per tant, havia de deixar de ser un “bé de mà morta”, inalienable, s'afegiren les necessitats de la hisenda pública, amb la qual cosa la desamortització de Mendizábal (1836-1841) decretà l'expropiació, taxació i venda en pública subhasta de les terres i béns pertanyents a l'església. Els béns dels beneficiats —principalment capitals que s'havien deixat en préstec— foren expropiats i venuts. Mentre els latifundis i altres béns del Capítol de canonges ja expropiats s'estaven taxant —com veurem en el seu moment— els tribunals resolgueren a favor dels beneficiats —que havien reclamat— i l'estat havia de retornar les rendes expropiades. La complexitat de l'operació forçà un pacte beneficiats/estat segons el qual els termes encara no subhastats del Capítol es donarien als beneficiats com a compensació per les rendes expropiades. La lluita judicial dels canonges només aconseguí que Montagut fos declarat exempt¹². Només, però es tractava d'un terme d'una gran dimensió i possibilitats econòmiques.

Aquesta és la raó per la qual ens trobarem al tombant dels segles XIX i XX amb els conflictes entre la pagesia —que treballa termes que abans del Capítol— i els beneficiats, conflicte que no es resoldrà completament fins la dècada de 1960. I el conflicte pagesia/ Capítol sobre Montagut ultrapassarà aquesta data i no es resoldrà en benefici dels parcers.

11 Sanahuja, P. (1944), *Historia de la beneficencia en Lérida*. Institut d'Estudis Ilerdencs: Lleida. Vicedo, E. i J. Soldevila (2015), *Els moviments socials contemporanis. Treball, solidaritat i lluita a les terres de Lleida*. Institut d'Estudis Ilerdencs: Lleida.

12 Vicedo Rius, E. (2009), “Les terres del Capítol i dels Beneficiats de la Catedral de Lleida als segles XIX i XX”, a *Temps de llums i ombres. Temps d'esperança. L'època contemporània. Del segle XIX fins als nostres dies*, pp. 305-314, volum IV d' *Arrels Cristianes*. Lleida, Pagès editors - Bisbat de Lleida: Lleida.